

ВИДАТНИЙ ГЕОГРАФ І ЛІСОЗНАВЕЦЬ

(ДО 150-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Г.М. ВИСОЦЬКОГО)

*«Найбільш вигідним може бути тільки раціональне господарство, побудоване на основі найновіших знань»
(Г.М. Висоцький, 1865-1940)*

Георгій Миколайович Висоцький – видатний український вчений у галузі лісівництва, ґрунтознавства, геоботаніки, фізичної географії і гідрології, академік, основоположник науки про ліс і лісову дослідницьку справу. Вивчав вплив лісу на водний режим місцевості, заклав основи ґрунтової гідрології посушливих районів, розробив теорію трансгресивної ролі лісів, класифікацію дібров і заслужено визнаний корифеєм степового лісорозведення. Велике значення мають розроблені вченим для степових умов деревно-чагарниковий і деревно-тіньовий типи лісових насаджень.

Г.М. Висоцький народився 7(19) лютого 1865 р. в с. Микитівка Глухівського повіту Чернігівської губернії (тепер Ямпільський район Сумської області) у родині збіднілих дворян. Середню освіту отримав у Глухівській прогімназії, яку закінчив у 1883 р. Річка Свіса і її луки, зелень пишних лісів і вся багата й яскрава природа північної України вплинули на формування рис характеру й зародили цікавість до природничих наук у майбутнього академіка лісознавства.

«Меня всегда влекло в лес, – писал він, на поля, луга. Я рано познал растения, не умея ещё их назвать, знал их биологию, различал различные местопроизрастания и понимал некоторые взаимоотношения между ними».

Закінчивши у Москві реальне училище уже в 21-річному віці, майбутній учений вступає у Петровсько-Розумовську (нині Тимирязівську) сільськогосподарську і лісову академію (1886 р.), де цілком віддається природничим наукам, але особливо любив лекції з лісівництва професора М.К. Турського.

Г.М. Висоцький не тільки народився і виріс в Україні, але й після закінчення академії на багато років пов'язав свою долю з нею. Ще будучи студентом, Георгій Миколайович взяв участь у знаменитій Полтавській експедиції з господарської оцінки земель, що її очолював видатний географ – професор В.В. Докучаєв. Працюючи в басейні р. Сули (Роменський повіт), він досліджував вплив лісу на увесь природний комплекс і на врожайність зернових культур.

У 1889 р. Г.М. Висоцький закінчив теоретичне навчання за порадою М.К. Турського відбув до Бердянського степового лісництва, де у той час велися дослідні лісові посадки в посушливому степу, проходити практику під керівництвом відомого лісничого П.М. Сивицького. Тут він і захопився степовим лісорозведенням, а спостереженням під час практики була присвячена його перша невелика публікація «Із Бердянського лісництва» (1893).

По закінченні практики, з дипломом агронома Г.М. Висоцький їде в Петербург, і подає в Лісовий департамент прохання про зарахування на лісівниць-

ку службу. Департамент тоді саме готував відому степову «Особую експедицію по испытанию и учету различных способов и приемов лесного и водного хозяйства в степях России» під керівництвом В.В. Докучаєва. Ця експедиція, викликана найжорстокішою посухою 1891 р., зіграла видатну роль у справі вивчення і перетворення природи степів.

В.В. Докучаєв бере Г.М. Висоцького у свій штат для роботи на найскладнішій ділянці – у Велико-Анадолі, поблизу Азовського моря, згодом пропонуючи йому місце завідувача Великоанадольською дослідною дільницею лісорозведення (з 1899 р. – Маріупольське дослідне лісництво). Тож з 1892 року Г.М. Висоцький веде наукові дослідження у степовій експедиції В.В. Докучаєва на цьому лісовому стаціонарі (розташованому на вододілі басейнів Дніпра і річок, що течуть в Азовське море, в 50 км на південний-захід від Донецька й в 3 км від станції Великоанадоль).

У перший же рік роботи в експедиції Г.М. Висоцький заклав лісові культури і створив 6 метеорологічних станцій. На прикладі штучних насаджень він з цікавістю вивчав взаємодію лісу зі степовою цілиною та польовими ділянками, рівень ґрунтових вод, лісовий мікроклімат, і головне – «боротьбу» лісу і степу, аналізував вплив лісу на степ, вплив лісових полежахисних смуг на снігонакопичення і на врожай сільськогосподарських рослин. Наполеглива робота і загальна мета тісно зблизили Г.М. Висоцького з іншими членами експедиції – географом і геоботаніком Г.І. Танфільєвим, геологом і ґрунтознавцем П.В. Отоцьким і лісівником Г.Ф. Морозовим, який навчив його дивитися на ліс очима географа. Став він другом і своєму вчителю – В.В. Докучаєву. Друзі іноді збиралися разом. Георгій Миколайович у листі до ґрунтознавця А.А. Ярилова згадував: *«У Вас дома мы тоже выпивали, пиано, пиано, а не как с Докучаевым – крещендо, крещендо»*. У Докучаєва Висоцький перейняв ідею єдності «живої» та «мертвої» природи і слідував цьому принципу завжди.

У Великоанадолі Г.М. Висоцький жив і працював 12 років. Протягом цього часу він проводив географічні спостереження за масивом штучно розведеного лісу площею 1600 га (сучасна площа 2200 га). Перед ним стояли надскладні задачі вироблення раціонального, стійкого типу лісових посадок, створення полежахисних, прибалкових та інших насаджень. Під керівництвом Висоцького було створено 538 га полежахисних смуг. Ці лісосмуги й досі прикрашають степ, являючи собою своєрідний пам'ятник ученому. Ним був запропонований і апробований деревно-чагарниковий і деревно-тіньовий типи лісових культур, що добре себе зарекомендували у степових умовах.

Це був найбільш плідний період його діяльності, період стаціонарних досліджень, коли він написав близько 40 наукових праць, опублікованих зокрема, в «Трудах экспедиции, снаряжённой лесным департаментом под руководством

проф. В.В. Докучаєва», в журналах «Почвоведение», «Лесной журнал» та ін., які зробили його яскравим представником лісівництва, ґрунтознавства, геоботаніки, кліматології, метеорології, гідрології і низки інших природничих наук. В центрі його досліджень – ґрунт, улюблений об'єкт – ліс у степу, зв'язуюча ланка – волога. Формула Висоцького: *«вода в ґрунті – все одно, що кров в організмі»* [4].

Вивчаючи ґрунтову вологу до значної глибини, вчений добився великої точності у з'ясуванні водного балансу ґрунту, дійшов висновку про існування «мертвого горизонту» в степових ґрунтах. І перший, але дуже повний опис водного режиму звичайного чорнозему степу, ми знаходимо в класичних працях Г.М. Висоцького про чорнозем Великоанадоля. Досвід роботи цього періоду узагальнений в статтях «Гидрологические и геоботанические наблюдения в Велико-Анадоле» (1899), «Биологические, почвенные и фенологические наблюдения в Велико-Анадоле» (1901).

Головна особливість діяльності вченого виявилася у комплексності досліджень. *«Изучать лес, – писал він, – его строение, его жизнь оторванно от одновременного изучения среды бесцельно. Это будет изучение чего-то нереального или уже неживого»* [2]. Основним методом роботи Висоцького було всебічне і копітке стаціонарне вивчення ландшафту. Великоанадольські дослідження Г.М. Висоцького можуть вважатися класичним і досі неперевершеним зразком справді географічного аналізу і синтезу. Вони здійснювалися згідно широкої програми й охоплювали кліматичні та мікрокліматичні особливості території, процеси вологообігу і руху солей у ґрунті й підґрунті, склад і динаміку рослинного покриву, а також вплив рослинності і фауни на «життя» ґрунту, на клімат та водний режим, роль рельєфу і ґрунту в ґрунтоутворенні і т.д., – інакше кажучи, увесь складний комплекс процесів, що характеризують географічний ландшафт. Робота «О карте типов местопроизрастания» (1904) стала точкою відліку вітчизняного ландшафтознавства. У ній вперше дано визначення місцевості, як поєднання типів місцезростань, хоча сам Г.М. Висоцький користувався для позначення цього поняття власним терміном – природна округа.

Ще працюючи в експедиції на Великоанадольській ділянці Г.М. Висоцький висловлює думку про те, що успішне лісорозведення у степах не може ґрунтуватися на вивченні тільки місцевих умов, що для цього необхідно виходити з наукового поділу країни на зони, округи і райони; і той, хто цікавиться лісокультурними заходами в якому-небудь районі, що розміщений всередині степової зони, повинен вивчати *«зони степів помірного поясу обох півкуль разом з дотичними до них краями сусідніх лісостепових, пустельних і передгірних поясів»*.

У 1904 рр. з посади лісничого Маріупольського лісництва Г.М. Висоцький був переведений у Петербург на посаду ревізора лісовпорядження при Лісово-

му департаменті. Одночасно він працював професором у Лісовому інституті. Вчений активно брав участь у реорганізації лісової дослідницької справи і був зарахований у постійну Комісію з лісових проблем. У цей час він інтенсивно публікує статті про степові ліси та їх екологію, окремі лісові породи, торкається інших питань лісознавства і лісівництва. З цього часу роботи Висоцького набули, за його висловом, «географічних масштабів» – вони охопили всю степову зону, а також прилеглі райони сусідніх зон.

Відомий його виступ у Петербурзькому лісовому товаристві (1905) з приводу доповіді проф. М.М. Орлова «Вимоги життя від сучасного лісового господарства в Росії». Критика Г.М. Висоцьким цієї доповіді привернула увагу всієї громадськості як «вільнодумна і бунтарська». У цей період Георгій Миколайович виступає з вимогою передати казенні, удільні та кабінетні землі в руки земств, щоб забезпечити землею безземельних і малоземельних селян та заборонити продаж землі в приватні руки. Він наполягає на оподаткуванні приватного землеробства прогресивним податком, розглядаючи це як спосіб, що стимулюватиме перехід від приватного землекористування до суспільного і до ліквідації великого приватного землеволодіння [5]. Розмірковуючи про лісове господарство, Г.М. Висоцький виступав за його муніципалізацію – передачу лісів у відання земського самоврядування.

У цей час в своїй праці «Степи європейської Росії» (1905) Г.М. Висоцький дає кількісні співвідношення між річними сумами опадів і випаровуваності для чотирьох основних зон, які він називає областями «волога лісова область», «перехідна лісостепова область», «степ помірно сухий», «південний сухий степ». Тобто вже на початку ХХ століття Г.М. Висоцький одночасно з В.В. Докучаєвим, чи, можливо, навіть дещо раніше сформулював ідею географічної (ландшафтної) зональності.

Слід зауважити, що трактування зональності у Г.М. Висоцького відрізняється від такого у В.В. Докучаєва. На відміну від останнього воно не набуває у нього характеру всезагального закону. З іншого боку, Г.М. Висоцький повністю відкидав змішування природних і соціально-економічних закономірностей, тоді як В.В. Докучаєв поширював дію закону зональності й на людину з її господарськими, побутовими і культурними особливостями.

У 1908-1909 роках виходять перші великі фізико-географічні роботи Г.М. Висоцького про Самарський повіт і «Бузулукский бор и его окрестности». В

останній він уперше дав узагальнюючу фізико-географічну характеристику цього унікального лісового масиву. Крім Бузулуцького бору вчений вивчав лісорослинні умови Тульських засік, Єргенів, Олешківських і Наринських пісків.

У 1913 р. лісовий департамент доручив Г.М. Висоцькому очолити роботи з лісовпорядження степових штучних лісництв, тому він переїхав у Київ, «ближче до степів». Тут він працює приват-доцентом Київського університету, викладаючи курс ґрунтової гідрології на кафедрі ґрунтознавства. Працюючи в Києві, Висоцький захоплено вивчає піщані (борові) тераси річок України з метою закріплення їхніх пісків за допомогою рослинності і господарського освоєння. В цей час виходить його фізико-географічна монографія про Єргені (1915). У 1915 р. за заслуги перед географічною наукою Г.М. Висоцький удостоюється вищої нагороди Географічного товариства – золотої медалі ім. П.П. Семенова-Тянь-Шанського.

У 1917 р. Новоросійський (Одеський) університет присудив йому ступінь доктора агрономії без захисту дисертації. Академік В.І. Вернадський, відзначаючи справедливість присвоєння Г.М. Висоцькому наукового ступеня доктора наук, говорив: *«Почти все его работы носят печать оригинальности и самостоятельности. Много тонкого наблюдения природы. Это любопытный пример учёного, пошедшего вне академической работы и к ней пришедшего лишь поздно в жизни»* [3].

Після встановлення в Україні радянської влади розвивається педагогічна діяльність Г.М. Висоцького. Спочатку він викладає на гідрологічних курсах у Києві, бере участь у створенні Української Академії наук, очолює кафедру ґрунтознавства Таврійського (Сімферопольського) університету. У 1922 і 1923 рр. він здійснив поїздки в Асканію-Нову, результатом яких стали дві наукові статті: перша – про перспективи південно-степового рільництва та тваринництва, і друга – про «глибокоґрунтові розкопки» на території Асканії-Нової. Варто зауважити, що обидві подорожі із Сімферополя до Асканії і назад, вчений здійснив дещо незвичним способом – на верблюдах [1]. У 1923 р., у зв'язку із закриттям Кримського сільгоспінституту, у який перед цим було перетворено агрономічний факультет в Таврійського університету, Г.М. Висоцький виїхав до Мінська, де став завідувати кафедрою лісівництва Білоруського інституту сільського і лісового господарства (1923-1926).

Багато років у коло наукових інтересів Висоцького входили заповідні стеги Херсонщини та Олешківські піски. У 1925 році він працював в Асканії-Новій над вирішенням проблеми інтродукції та акліматизації деревних і кущових рослин, досліджував закономірності змін степових біогенезів і ґрунтоутворні процеси. З ім'ям Висоцького пов'язана ідея створення в Олешківських пісках дослідницької станції (нині степовий філіал Українського інституту лісового

господарства). Шляхи вирішення проблеми «летючих пісків» вчений шукав на основі вивчення геологічного минулого піщаних просторів, їхніх ґрунтів, рельєфу, гідрологічного режиму. Він розробив власні оригінальні методики закріплення пісків і раціонального землекористування в цьому районі. Пропозиції Висоцького були підтримані: проведено комплексну експедицію із вивчення Олешківських пісків, рекомендації щодо їх господарського використання були представлені на Всесоюзній конференції з боротьби із засухами.

У 1926 р. розпочинається харківський період діяльності ученого, коли він прийняв запрошення очолити кафедру лісівництва і лісознавства Харківського (колишнього Ново-Олександрійського) інституту сільського і лісового господарства ім. Х.Г. Раковського, де працював до 1930 р. Під його керівництвом готувалися наукові кадри – вже у 1928 р. на кафедрі навчалися 16 аспірантів, серед яких були і майбутні академіки – А.Б. Жуков та П.С. Погребняк.

Паралельно з 1926 р. Г. М. Висоцький очолював Бюро з лісової дослідної справи при Всеукраїнському управлінні лісами (ВУПЛ) – центрі лісівництва в Україні. За 4 роки Бюро випустило 15 томів «Праць з лісової дослідної справи на Україні». Під його керівництвом лісова справа в Україні набула широких масштабів. Поновлювалися та розширювалися науково-дослідні роботи на найстаріших дослідних станціях – Маріупольській та Дарницькій, розгорталися дослідні роботи на Тростянецькій лісовій дослідній станції, де розпочали дослідження вологообігу у лісі. Прагнучи донести свої доробки до українського селянина, Г.М. Висоцьким опубліковано 35 праць українською мовою, що сприяло популяризації його ідей. Значна кількість статей присвячена степовому смуговому лісорозведенню і його захисній ролі.

Висоцький знаходився біля витоків української школи лісової типології. Наприкінці 20-х рр. ХХ ст. в Україні постала проблема типології лісів, яку тільки частково вирішувала типологічна класифікація Є.В. Алексеєва, оскільки зроблена вона була, головним чином, для Правобережжя України. Тому з ініціативи Г.М. Висоцького при ВУПЛ організовується експедиційно-дослідна партія з метою дослідження лісів Полісся і Лісостепу України щодо їх відповідності класифікації Є. В. Алексеєва. Результати експедиційних досліджень протягом 1927-1928 рр. дозволили П.С. Погребняку удосконалити типологічну класифікацію Є.В.Алексеєва, побудувавши едафічну сітку, яка нині широко відома як сітка Алексеєва-Погребняка і використовується для визначення типів лісорослинних умов (едатопів).

Саме за пропозицією Г.М. Висоцького постановою уряду УРСР від 13.08.1929 р. був створений Український науково-дослідний інститут лісового господарства (УкрНДЛГ). У 1931 р. він був реорганізований в УкрНДІ лісового господарства та лісової промисловості, а декілька місяців потому – у Всесо-

юзний НДІ лісового господарства та агролісомеліорації зі сферою діяльності не тільки в Україні, а і в Центрально-чорноземній області, північному Кавказі, Дагестані.

У цей час вчений активно займається ґрунтово-геологічними дослідженнями, що були розпочаті у 1927 р. з «Тез про ґрунт і вологу» і завершені у 1937 р. статтею «Десукція і колективний водопідйом». Г.М. Висоцький перший виділив типи водного режиму, дав характеристики ґрунтово-гідрологічних профілів, нерозривно зв'язаних з цими типами. За ці та інші праці у 1934 р. його було обрано академіком ВАСГНІЛ, а у 1939 р. – АН УРСР. Сам же Висоцький скромно називав себе «місцевим слідопитом».

Пізніші роботи Г.М. Висоцького присвячені впливові середовищеформуючих гідро-кліматичних і ґрунтових умов на лісову рослинність, а також зворотному впливу лісу на навколишнє природне середовище («Учение о лесной пертиненции», 1930; 2-е видання під назвою «Учение о влиянии леса на изменение среды его произрастания и на окружающее пространство», 1950; «О гидрологическом и метеорологическом влиянии лесов», 1938 та ін.).

Він вивчав проблеми водного балансу ґрунту в залежності від умов рельєфу і рослинного покриву, уперше розрахував формулу балансу вологи під лісом і полем, встановив критерії індексу сухості й вологості клімату, розкрив комплексні причини безлісся степів.

Г.М. Висоцький ввів у науковий лексикон поняття про «місцевість», яке цілком відповідає сучасному розумінню географічного ландшафту як природного комплексу, введеному у науку дещо пізніше (у 1913 р.) Л.С. Бергом. Г.М. Висоцький розглядає «місцевість» як більш-менш значну територію з «однохарактерним» поєднанням простіших, однорідніших комплексів – місцезростань. Це повною мірою відповідає сучасним уявленням про морфологічну будову ландшафту. Кожен тип цих місцезростань потребує відповідних господарських, меліоративних і природоохоронних заходів. Місцевість чи округа, на думку Г.М. Висоцького, є вихідною таксономічною одиницею фізико-географічного районування, що теж відповідає сучасному розумінню ландшафту як основної категорії такого районування.

Висоцьким сформульована теорія походження солонцюватості степових ґрунтів. Уперше він описав процес оглеєння і показав його біологічний харак-

тер. Г.М. Висоцький першим установив закономірності приземних повітряних течій, що викликають пилові бурі. Він розробив основи орокліматичної класифікації ґрунтів, увів поняття про «мікрорельєф», «мікроклімат», «плакор», «ілювій» та ін. Вітчизняна географія зобов'язана Г.М. Висоцькому розвитком найважливіших принципів докучаєвської школи і появою нових, оригінальних ідей, що збагатили географічну теорію.

Останні роки діяльності вченого пов'язані з названим вище харківським інститутом, де він обіймав посаду заступника директора з науки, а пізніше – наукового консультанта. Науковий доробок цього часу можна назвати ґрунтово-лісогідролого-екологічним, а в прикладному плані – лісомеліоративним, природоперетворюючим. Учений переходить до більш загальних, географічно широких, грандіозних ідей перетворення середовища за допомогою лісу. Всі роботи з лісівництва, ботаніки, гідрології, метеорології, педозоології набувають чіткої геоекологічної спрямованості. У своїх останніх працях Г.М. Висоцький виступає не тільки як гідролог, лісівник, ґрунтознавець, але як мислитель-географ, який захищає державні інтереси. Він пише про всі ліси країни, які разом справляють гігантський вплив на режим і водність річок, суворість клімату, сталість землеробства, життя біосфери і суспільства.

Творча спадщина Г.М. Висоцького налічує понад 200 публікацій з проблем різноманітних галузей лісознавства та ландшафтознавства, а також велику кількість неопублікованих матеріалів. Його друковані праці лише з ґрунтознавства займають понад тисячу сторінок. Всього ж Георгій Миколайович залишив після себе понад 6 тис. друкованих сторінок наукового доробку [5]. Справді творча особистість, Г.М. Висоцький усе життя писав вірші [6]. Ще на початку наукової кар'єри він склав жартівливу «професійну пісеньку», що закінчувалася словами:

*«Наш Морозов был учитель,
он учение создал
и, основоположитель,
типологией назвал».*

Сам Висоцький говорив, що основним стимулом і основною метою його наукової діяльності було *«изучение природы степной местности и её пересоздание путем лесоразведения»*. До цієї мети він йшов як географ і тому Г.М. Висоцького не випадково називають «найбільшим представником експериментальної географії». Помер вчений у Харкові 6 квітня 1940 р. Вже будучи прикутим важкою хворобою до ліжка, Г.М. Висоцький зберігав повну ясність думки і продовжував працювати. Він пише останню свою роботу «Лісові покриви і сітки СРСР», в якій розкриває свої погляди на проблему боротьби з посухою і еро-

зією ґрунтів. Ця робота, що вийшла з друку посмертно, є ніби його науковим заповітом, зверненням до учнів і послідовників.

Ім'ям Г.М. Висоцького названо заснований ним науково-дослідний інститут, карстову порожнину у Кримських горах, на території Боярської лісової дослідної станції (Київська область) встановлене погруддя Г.М. Висоцького.

Влітку 2005 р. група колег-географів, авторів цієї статті, відвідали с. Микитівку, щоб вклонитися пам'яті нашого видатного земляка на його батьківщині. Будинок, у якому народився і жив Г.М. Висоцький, стояв на вул. Шкільній, №4, він був дерев'яним, на два входи, зібраним на цегляному фундаменті. Після війни він служив школою та бібліотекою, а потім тривалий час стояв порожнім, хоча й добре зберігся. За словами місцевих жителів, у 2000 році будинок купив житель смт. Ямполь, розібрав його на колоди, перевіз до себе в Ямпіль, де склав на новому місці. Схоже, що на малій Батьківщині про свого славетного земляка, на жаль, майже ніхто не пам'ятає.

Література

1. Висоцький Г.Н. Георгий Николаевич Висоцкий и его труды (автобиография) // Почвоведение. – 1941. – № 3. – С. 7-32.
2. Георгий Николаевич Висоцкий (1865-1940) / Большой информационный архив. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://big-archive.ru/geography/domestic_physical_geographers/78.php
3. Ена В.Г. Открыватели земли Крымской / В.Г. Ена, Ал.В. Ена, Ан.В. Ена. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2007. – С. 252-257.
4. Примак І.Д. Введення до спеціальності: Навчальний посібник / І.Д. Примак, Л.А. Козак, О.І. Примак, Б.Л. Голуб, Г.І. Демидась. – К. : “Центр учбової літератури”, 2009. – С. 49-93.
5. Пятницький С.С. Г.Н. Висоцький как образец ученого / С.С. Пятницький // Лесное хозяйство. – 1998. – № 4. – С. 10-11.
6. Черномаз П. Харківська географічна школа: особистості, ідеї, відкриття / П. Черномаз // Історія української географії. – 2002. – Вип. 5 (1). – С. 17-25.

Summary

V.M.Nesharaev, A.O. Kornus. Famous Geographer and Forester (on the 150th Anniversary of the Birth of Academician G.M. Vysotsky).

George N. Vysotsky - the outstanding Ukrainian scientist in the field of forestry, soil science, geobotany, physical geography and hydrology, academician, the founder of the science of forest and forestry research. Author of over 200 scientific papers. He studied the effects of forests on the water regime of the area, laid the foundation soil hydrology in arid areas, developed the theory of transgressive role of forests, oak forests classification and deservedly recognized luminary steppe afforestation. Of great importance are developed by scientists to steppe conditions of trees and shrubs, trees and shady types of forest plantations.

Листи Г.М. Висоцького до В.І. Вернадського
(друкується за <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-6599-8/23.pdf>)

8 грудня 1918 р., [Київ]*

Многоуважаемый Владимир Иванович!

Поздравляю Вас с честью назначения Президентом Украинской Академии Наук. Посылаю Вам книжки, которые для Вас получил от председателя лесного отдела, директора департамента державного майна Всеволода Константиновича Шульги.

Преданный Вам Г. Висоцкий

8.XII.1918 г.

АРАН, ф. 518, оп. 3, спр. 378, арк. 1.

1 квітня 1919 р., [Київ]**

1.IV.1919

Многоуважаемый Владимир Иванович

Сегодня в заседании Ученого комитета² Вы и А.В. Фомин³ избраны в члены Уч[еного] ком[итета] единогласно. Очень рад этому, как и тому, что распространившийся вчера слух об аресте Вас в заложники оказался неверным⁴.

Преданный Г. Висоцкий

АРАН, ф. 518, оп. 3, спр. 378, арк. 2.

[1934 р.]¹², Харків

Геор[гий] Ник[олаевич] Висоцкий
Харьков, 2-я Радиальная
д[ом] Специалистов, кв. 30

Глубокоуважаемый Владимир Иванович!

В прошлом году Вы были в Чехословакии. Не встретились ли Вы там с моим утерянным другом П.В. Отоцким?¹³ Если можете, сообщите мне что-нибудь об нем. Он увертывается от переписки со мною. Писал раньше жене покойного Г.И. Танфильева¹⁴. Через нее кое-что узнавал. В 1932 г. он принимал живое участие в VI комиссии интерн[ационального] почв[оведческого] общества. И далее ничего не знаю. Я его очень люблю, но не знаю, насколько теперешние наши положения и полит[ические] симпатии расходятся. По-видимому из-за них он воздерживается от связи со мною.

Как Ваши живут в Праге?¹⁵

Я чувствую себя плохо: большой упадок сил. Собираюсь в отставку.

Привет Вам сердечный.

Преданный В[ам] Г. Висоцкий

АРАН, ф. 518, оп. 3, спр. 378, арк. 6.

---

* Місце написання листа встановлено за змістом.

** Місце написання листа встановлено за змістом.

20 серпня 1935 р., Узкоє

20.VIII.1935 г.

Узкоє

Спасибо, спасибо, глубокоуважаемый и дорогой Владимир Иванович! Дайте сосредоточиться: напишу Вам побольше. Очень слаб стал: не всем дано долго сохранять полноценность до высокого возраста. Хорошо тут, в «Узком»¹⁶, но как-то тоскливо: малоллюдно, старики, все такое старинное, пережитое. Не то на кавказских курортах и в Карлсбаде (знаете открытку *Wo bin ich?*^{*}). Там все кругом кипит и прыгает как Sprudel^{**}.

Сердечный привет всем вашим Г. Высоцкий

АРАН, ф. 518, оп. 3, спр. 378, арк. 4.

10 лютого 1939 р., [Харків]^{***}

10 февр[аля] 1939 г.^{****}

Большому академику от маленького (маргаринового)

Глубокоуважаемый Владимир Иванович!

Приношу Вам большую благодарность за Вашу память обо мне, выраженную в присылке мне Ваших двух оттисков, касающихся животрепещущих вопросов коллоидального почвоведения¹⁷. Я не писал Вам тотчас по получении первого (русского) оттиска, потому что сам находился в состоянии рождения своего нового произведения «О гидробиолог[ическом] и климат[ическом] влиянии лесов», уже напечатанного Гослестехиздатом, но из-за переплета, мне до сих пор не высланного^{*****}. Ужасно досадно, жду с нетерпением. Постарался оригинально. Как видите, пока еще пложу, хотя здоровьем очень плох — гипертрофия простаты! Если бы это была простата! Сделали в декабре 1937 г. операцию — свищ, катетеры, скандалы, неудобства! А делать вторую операцию врачи воздерживаются: низок удельн[ый] в[ес] мочи! Большею частью лежу. Сидеть или ходить долго не могу!

Еще написал я статью под заглавием «Гидра» и послал ее в «Почвоведение», посвятив ее памяти В.В. Докучаева. Сейчас веду корректуру. Заглавие редакция переделала в «Гидромелиорация нашей равнины главным образом с помощью леса» и строки посвящения почему-то сняла! О, эти редакции! Хуже допотопных зоилов! Написал возражение против статьи Саваофа-Вильямса¹⁸ — не печатают нигде!! А вопрос важный: он советует полезащитные полосы рубить и возобновлять путем выборочных рубок, а я знаю, что так насаждения будут загублены: надо рубить лесосечно. Как же быть? Писал абсолютно корректно!

Живу в семье дочери. Ее муж доцент-почвовед Солонечник¹⁹. Есть внук, в которого я влюблен по уши! Сам часто страдаю от болезней. Пора — ad infra²⁰!*****

Сердечный привет Вам и Вашей старушке.

Преданный Вам Г. Высоцкий

АРАН, ф. 518, оп. 3, спр. 378, арк. 5–5зв.

* Де я? (нім.).

** Газована вода, мінеральне джерело (нім.).

*** Місце написання листа встановлено за змістом.

**** Перед текстом примітка Г.М. Висоцького: Улиця не 2-я Радіальна, а ул. Ромена Роллана. Прочее — как было.

***** Получу — вышлю (виноска рукою Г.М. Висоцького).

***** Тут: у підземне царство (лат.).

Примітки:

² Мається на увазі Вчений комітет земельних справ, заснований 1 листопада 1918 р. Міністерством земельних справ УНР у Києві. Першим головою комітету було призначено академіка В.І. Вернадського.

³ Фомін Олександр Васильович (1867-1935), український ботанік, академік ВУАН.

⁴ Йдеться про арешти, пов'язані з «червоним терором», розв'язаним Київською ЧК.

¹² Дату встановлено за фразами: «В прошлом году Вы были в Чехословакии» и «В 1932 г. он принимал ...». У 1933 р. В.І. Вернадський був у закордонному відрядженні (серпень – листопад).

¹³ Отоцький Павло Володимирович (1866-1933), геолог, ґрунтознавець, учень та соратник В.В. Докучаєва, видавець та перший редактор (1899–1916) журналу «Почвоведение».

¹⁴ Танфільєв Гаврило Іванович (1857-1928), географ, ботанік, ґрунтознавець, учень В.В. Докучаєва.

¹⁵ Дочка В.І. Вернадського Ніна Вернадська-Толль в цей час мешкала з сім'єю в Празі.

¹⁶ Курорт у Підмосков'ї.

¹⁷ Відбитки з книги: *В.И. Вернадский. Проблемы биогеохимии: «О коренном материально-энергетическом отличии живых и косных тел биосферы»* — Л., 1939.

¹⁸ Порівняння із Саваофом можна вважати критичною спробою обожнити працьовитість В.Р. Вільямса (1863-1939), визначного ґрунтознавця, академіка ряду академій, лауреата значних премій і високих нагород радянської доби.

¹⁹ Ймовірно, Г.М. Висоцький, згадуючи «доцента-почвоведа Солонечника», пише про Володимира Мусійовича Соловейчика (1890 року народження), співробітника кафедри економіки та організації господарства Геодезичного інституту в Харкові, який у 1915 р. закінчив Ново-Олександрійський інститут сільського господарства, колишнього заступника голови Земплану Наркомзему УСРР.

²⁰ В.І. Вернадський у щоденнику під 6 квітня 1940 р. пише: «Умер в Харькове Георгий Николаевич Высокский, с которым я встретился в Киеве, где завязалась наша научная дружба в 1917 г. (1918?). Но еще раньше я встретился с ним в Петербурге, мне кажется, при жизни Докучаева – но сблизился в Крыму, в 1918 г. (1920?). Это был настоящий натуралист, по природе – глуховатый, и те же черты организации перешли и к его взрослой дочери, с которой его связывала глубокая любовь и дружба. Благородная его мягкость и деликатность в отношении к людям соединялись с твердостью характера и стойкостью. Он был в своем писании любителем новых понятий и новых слов, поэтому его работы очень трудны для чтения. У него не было таланта в этом творчестве. Когда вдумываешься в научный язык, то на каждом шагу чувствуешь – даже в богатом русском – его недостаточность для выражения оттенков понимания (Боровое. 19-20.XI.1941) (АРАН, ф. 518, оп. 2, спр. 49, арк. 14).